

Cvetka Hedžet Tóth
**KOCBEKOVA
METAFIZIKA
SLOVENSTVA**

363-380

CVETKA HEDŽET TÓTH
ODDELEK ZA FILOZOFIJO,
FILOZOFSKA FAKULTETA V LJUBLJANI
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA

::POVZETEK

ČLANEK *KOCBEKOVA METAFIZIKA SLOVENSTVA* obravnava Kocbekove nazore o našem narodu, dojemanju jezika in domovine ter poudarja njegov doživljajski pristop, na podlagi katerega posreduje svoje razumevanje slovenstva. Slovenstvo je zanj toliko kot človeškost. Kocbek obvladuje konkretnost, zavrača naše tradicionalno podleganje univerzalizmu in hkrati poudarja stvarno življenjsko zavest, razvit kozmični čut, povezanost z neposrednim življenjem samim. Čut za življenjsko plastiko, življenjska suverenost sama mora biti podlaga za stvarno politično voljo, o kateri je v svojem času ugotavljal, da nam kot narodu primanjkuje. V povojni Jugoslaviji že leta 1945 ni videl možnosti, da bi se slovenski narodni program lahko izpolnil bodisi v zemljepisnem pomenu, tudi ne po politični suverenosti in prav tako ne glede gospodarske neodvisnosti.

Čeprav je slovenski narod majhen, je zmožen politične dejavnosti. Kocbek ne podpira teze, da so majhni narodi sposobni le za kulturno ustvarjanje in da jim narodnopolitično delovanje ne pripada. Metafizična utemeljitev slovenstva je pojem, ki med drugim utemeljuje Kocbekovo razumevanje tako etike kot politike, predvsem v tem pomenu, da je politika vedno samo sredstvo in ne cilj, kar pomeni sama sebi namen. Njegova antropologija politike nas zato usmerja v poskus prevladovanja ideološko pojmovane politike nad zgodovinskim pojmovanjem. Ideal našega bivanja je domovanje v svetu kot najbolj naravna, življenjska naravnost, ki lahko uspešno odpravlja sodobne odtujitvene procese. Članek poudarja, da smo po Kocbeku kot narod zmožni premagovati brezdolnost bivanja in negovati svetost bivanja.

Ključne besede: Edvard Kocbek, filozofija življenja, etika, antropologija etike, metafizika slovenstva.

ZUSAMMENFASSUNG*KOCBEKS METAPHYSIK DES SLOWENENTUMS*

Der Artikel Kocbeks Metaphysik des Slowenentums behandelt Kocbeks Ansichten über unser Volk, über das Auffassen von Sprache und Heimat und betont sein erlebnisartiges Herangehen, auf dessen Grundlage er sein Verstehen des Slowenentums vermittelt. Slowenentum bedeutet für ihn soviel wie Menschlichkeit. Kocbek beherrscht das Konkrete und weist unser traditionelles Unterliegen dem Universalismus zurück und betont gleichzeitig ein sachliches Lebensbewusstsein, einen entwickelten kosmischen Sinn, eine Verbundenheit mit dem unmittelbaren

Leben an sich. Der Sinn für die Plastik des Lebens, die Souveränität des Lebens an sich muss die Grundlage für einen sachlichen politischen Willen bilden, der uns als Volk fehlt – wie er zu seiner Zeit feststellte. Im Nachkriegs-Jugoslawien sah er bereits 1945 keine Möglichkeit dafür, dass sich das slowenische Volksprogramm erfüllen könnte – weder in geographischer Hinsicht noch die politische Souveränität und die wirtschaftliche Unabhängigkeit betreffend.

Ungeachtet der Tatsache, dass das slowenische Volk ein kleines Volk ist, ist es doch zu politischer Tätigkeit fähig. Kocbek unterstützt die These nicht, dass kleine Völker lediglich zu kulturellem Schaffen fähig sind und ihnen volkspolitisches Handeln nicht zusteht. Die metaphysische Begründung des Slowenentums ist ein Begriff, der unter anderem Kocbeks Verständnis von Ethik und Politik begründet, vor allem in der Bedeutung, dass Politik immer nur Mittel ist und nicht Ziel, was bedeutet sich selbst Zweck. Seine Anthropologie der Politik führt uns deshalb zum Versuch des Beherrschens von ideologisch aufgefasster Politik über die geschichtliche Auffassung. Das Ideal unseres Dasein ist das Bewohnen der Welt als natürlichste Lebensausrichtung, welche die gegenwärtigen Entfremdungsprozesse erfolgreich beheben kann. Der Artikel betont, dass wir nach Kocbek als Volk dazu fähig sind, die Heimatlosigkeit des Daseins zu besiegen und die Heiligkeit des Daseins zu pflegen.

Schlüsselwörter: Edvard Kocbek, Philosophie des Lebens, Ethik, Anthropologie der Ethik, Metaphysik des Slowenentums.

::NAROD – VEZLJIVOST IN DAREŽLJIVOST

Jezik Edvarda Kocbeka (1904–1981) je neverjetno lahkoten in berljiv, učinkuje prijetno kljub temu, da pisec uporablja izraze, ki smo jih že opustili, nekateri izmed njih veljajo že za arhaizme, in med zapisovanjem njegovih misli računalnik pogosto opozarja na nepravilnosti tega ali onega izraza, ker ga zdajšnja slovenščina ne pozna več ali pa ga drugačni, spremenjeni obliki. In vendar, ko prebereš kaj izpod Kocbekovega peresa, dolgo čutiš utrip nečesa prizemljenega, kot nekakšno večno vračanje, in Kocbek nam odkriva, da se imamo kam vračati, hkrati pa pojasnjuje, kaj je in v čem je sila vračanja.

Sredi svojih popotovanj po svetu razmišlja o marsičem, o svojem majhnem narodu, o njegovem jeziku, in zave se moči besede. Moč jezika je v njegovi določenosti, beseda je silna moč, poudarja leta 1963: “Beseda ni le imenovanje, ampak tudi pozivanje. Kadar človek govori, se po glasovnem in slušnem značaju svojega izraza pravzaprav obrača na bližnjika. Govorim kratko in malo zato, ker nisem sam. Govor se ni začel kot samogovor, ampak

kot dvogovor, nastal je v medčloveškem prostoru, ker je ekskluzivnost, kakor jo kaže narava, kompenziral s komunikacijo do človeka. Noben človek ne more vztrajati v sebi, bližnjik je fizični in moralni pogoj mojega bivanja.”¹ Ena izmed dragocenih prvin, celo posebna inkarnacijska zmožnost jezika je ustvarjanje medčloveškega prostora in nasploh medčloveškega razmerja, kar pomeni zmožnosti za komunikacijo.

Na vlaku, na ladji, med potjo od doma in vedno nazaj domov se zaveda prednosti majhnega naroda in njegove jezikovne pripadnosti, ki mu omogoča istovetnost s samim seboj. Ker je Kocbek človek, ki išče in si prizadeva za izraznostjo, leta 1961, v času svojega drugega povojnega bivanja v Parizu, ve, da ni “nobena izraznost tako čista in zanosna kakor jezik”.² Ima svojo majhno domovino, svoj dom – in zaveda se tega. Nič patetičnega ne spremlja njegovih tovrstnih ugotovitev. Je pa njegovo doživljanje slovenstva samopodoba, ki vztraja pri večnem ohranjanju, nezmožnosti postati drug, tuj samemu sebi, stati in trajno ostati tako kot cigani, ki – odkar so prišli v Evropo, če niso tu že od vekomaj – nikdar ne izgubljajo svoje identitete. Ta zmožnost seveda je občudovanja vredna, če upoštevamo, koliko narodov je kolovratilo čez ta del Evrope, na katerem živimo mi danes, in vsaj na našem ozemlju se je staro- in novoselsko prebivalstvo zlilo v en narod, ki govori en jezik, cigani oziroma Romi so zunaj tega.

Razmišljanja, kjer nas Kocbek primerja s cigani, najprej ne učinkujejo spodbudno: “Slovinci smo cigani. Naša zgodovina ne razodeva nobene osrednje strasti in ne premore niti rasnega poslanstva niti se ne opira na izvirno religijo ali skupni temperament. Tudi naša zemlja deluje konveksno, ne pa konkavno, nima pravega sredinskega utora, ki bi bil zemljepisno in moralno središče. Zato nimamo centripetalnih mislecev, kristalizacijskih usodovcev, o samobitnosti prepričanih duhov.”³ Je Edvard Kocbek “centripetalni mislec” in “kristalizacijski usodovec”, ki je našo samobitnost povzdignil do nečesa osredinjenega in kar mu moramo priznati zdaj, ko imamo svojo samostojno nacionalno državo, ne da bi drugim, ki so se borili za preživetje slovenstva, delali krivico ali jih sploh ne upoštevali. Eden izmed izvirnih grehov slovenstva je po Kocbeku pretirana dovzetnost in nagnjenost do nazorskega, kar seveda pomeni neupoštevanje naravnega reda, na kar je pred drugo vojno kritično opozarjal teolog in filozof Janez Janžekovič, ki je slutil tragične razsežnosti,

¹Edvard Kocbek: *Misli o jeziku*, nav. iz Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, Mohorjeva družba, Celje 1989, str. 232 (dalje *Svoboda in nujnost*).

²Edvard Kocbek: *Drugi povojni pariški dnevnik*, nav. iz Edvard Kocbek: *Zbrano delo VIII* (ur. Andrej Inkret), DZS, Ljubljana 2004, str. 201 (dalje ZD VIII).

³Prav tam, str. 143.

celo možnosti bratomorne vojne, če se krepi pripadnost k tej ali oni svetov-nonazorskosti.

Kocbek ugotavlja, da “poznamo skozi vso zgodovino apostolske nosilce univerzalnih idej, ki ljudstvo bolj raztresajo kakor zbirajo, še danes porajamo agitatorje, trgovske potnike, rokomavhe in polemikarje. Svoji narodnih meja nismo nikoli doživljali kot tehtnico, previden most, mero in navdih, zato pa skušnjavo, sramežljivost in tihotapstvo. Domotožje Slovencev zunaj domovine je zgolj sentimentalnost, želja po polki in potici, ne pa odgovornost za dediščino, ki je pri Baskih in Ircih skoraj mistična. Slovenci smo cigani. In vendar je iz ciganske kože skočiti težje, kakor menjati kakršnokoli drugo narodnost.”⁴ Narod Romov ostaja, je več in vztrajen – zato je malo ciganstva v nas najbolj naravna imunost pred nevarnostjo izginotja. Nam bo v prihodnje dejstvo naše samostojne nacionalne države, sicer v okvirih Združene Evrope, pomagalo razviti kak nov občutek za samobitnost, ki ga prej nismo mogli razviti, ker nismo imeli države? Če bi se to zgodilo, potem naša kultura ne bi več opravljala političnega nadomestništva, vemo pa, da nič ne osredinja življenja tako zelo kakor ravno kultura. Kocbekov rojak Anton Trstenjak (1906–1996) je v naši, slovenski politični zavzetosti prepoznaval celo pogubno narodovo zasvojenost.⁵

Na potovanju v Franciji Kocbek, prežet z njegovo ekstazo, doživlja domovino, pripadnost k svojemu narodu, kajti: “Ekstaza potovanja je pravno zedinjevanje in raztujenje človekove biti. Človek ve že od nekdaj: kadar hoče priti do nove, odredne odločitve, gre na romanje, na izlet in klatenje, na iskanje posrednikov. Usodne, drzne, izvirne odločitve so lažje sredi sproščujočega gibanja, med vedrimi miki.”⁶ Sodobni človek po njegovem potuje zato, da nadvlada samega sebe in svoje nejasnosti in obličje druge dežele in njenih ljudi nam pomaga odkrivati nas same, če živimo ogroženo, nenadoma gledamo bolj razločno in jasno; tako “potopis danes ne more biti opis zunanje poti, pač pa poročilo o notranji dogodivščini v tujem svetu”.⁷ Med potovanjem se Kocbek napolnjen z domotožjem, v mislih oklepa svojega naroda in domovine s čistostjo in ljubeznijo, saj je “narod temeljno vzdušje človekove družnosti, izvir domačnostnega sporazumevanja, izhodišče za komuniciranje s človeštvom, razločevalno počelo poenotenja sveta. Narod ni močan takrat, ko ve, da ne more iz svoje kože in uporablja le obrambne mehanizme, ampak takrat, ko si ustvari zavest o svoji nezamenljivi in izvирni

⁴Prav tam.

⁵Gl. Anton Trstenjak: *Slovenska poštenost*, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana 1995, str. 165–167.

⁶Edvard Kocbek: *Drugi poveljni pariški dnevnik*, nav. iz ZD VIII, str. 141.

⁷Prav tam, 142.

biti, ko si ves organizem prepoji z vezljivostjo in darežljivostjo. Ekstaza naroda je v ljubezenski biti, v razvijanju prakse, ki povzema navzoče in blizke prvine, v humanizmu, ki deluje takoj in tu, brez pomislekov, brez prenehanja in brez ozirov na vse fantastično in abstraktno.”⁸ Različni narodi v Evropi pač zelo različno doživljamo svojo so-pripadnost k narodu – kot svojemu narodu – in domovini, in ko berem novejša razmišlja o tej temi, vidim, da so v Evropi narodi, ki jim njihova rojstna dežela pomeni nekaj drugega kot domovina.

Kocbekova ljubezen do jezika je zelo močna in uteleša marsikaj, čemur je v svoji uspešnici *Evropska abeceda*, kot beremo iz zapisa na ovitku “priročnika za skeptične Evropejce”, prisluhnil Karl-Markus Gauß, še posebej ko opisuje pojav domovine in občutka domovinskosti. Emigrant iz Avstrije, pregnali so ga dunajski nacisti, je v Chicagu obdržal svoj jezik, dunajsko obarvano nemščino, ki jo je obvladal še pri svojih osemdesetih letih. Gauß omenja ime Theo Waldinger, ki ga označuje za “resnično kozmopolitičnega svetovljana”, ob katerem se ga “vedno loteva hudobno zaničevanje, kadar opazim zagnane svetovne filistre svoje generacije, kako hočejo vsi zagrizeni uteči svojemu poreklu kot prekletstvu večne provincialnosti”.⁹ Kot izgnanec je ohranil domovino in jezik svoje domovine in že skoraj miniral tezo, po kateri naj domovina ne bi imela dvojine ali celo množine. Iz njega niso mogli izgnati domovine, ki jo je imel v sebi in jo negoval, iz te domovine ga niso mogli pregnati, in Gauß nam tudi pojasnjuje, zakaj ne: “Domovina, kot jo je občutil begunec Theo Waldinger, ni nujno vezana na kraj, katerega del je sama pravzaprav nekoč bila, takšno domovino lahko vzameš s seboj v širni svet. Domovina ni obljuba poduhovljenega ugodja, temveč nekaj, kar ima svoje uporniške strani. Park otroštva je majhen, pregleden prostor svobode, postavljen med družinsko in državno oblast, med starše in svet. Da bi lahko bil sposoben biti domovina, temu parku, tej cesti ni treba vse življenje biti pred vrati moje hiše, ni mi ga treba vsak dan obiskovati in se po njem sprehajati. Domovina

⁸Prav tam, str. 200–201.

⁹Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, Slovenska matica, Ljubljana 2002, str. 36. Delo je zelo solidno prevedla Mira Miladinović Zalaznik in Gauß ji daje priznanje tudi z besedami, da gre za prevajalko, “ki ji s priložnostnimi napadi odločnosti vedno znova uspeva odvrčati lepo melanholijo, ki veje okoli nje”. *Evropska abeceda* je eno redkih del, znotraj katerega dobimo, in to celo v krajšem poglavju z naslovom *Zalaznik* (str. 155–158), pogovor avtorja s svojim prevajalcem. Vsekakor zelo zgledna gesta, ki je vredna posnemanja. V tem poglavju avtor, ki piše v nemščini, jeziku, ki dovoljuje rabo dolgih stavkov, “ki se raztezajo čez več vrstic, da, čez več strani”, kajti gre za jezik, “ki svojo stavčno zgradbo uravnava z izdelanim sistemom nadredij in podredij”, o prevajalki pohvalno ugotavlja, da je temu z lahkoto kos. Sama struktura slovenskega jezika ji to omogoča in sledi priznanje s tem zapisom: “Ali niso moji stavki za slovenščino predolgi? sem si torej končno drznil vprašati svojo potrpežljivo prevajalko. Ne, je rekla, anakolut je v slovenščini videti zelo fino.” Že skoraj na hudomušen način Gauß razloži, kaj je anakolut, namreč “nejasnost misli zaradi vrzeli v stavku”, in to pojasnjuje sebi, kvečjemu še bralcu – da bi prevajalki, še zdaleč ni treba.

se lahko preseli s tistim, ki zapusti kraj svojega otroštva, in se izgubi tistemu, ki ostane doma.”¹⁰

Karl-Markus Gauß (roj. 1954) je prisluhnil trpljenju in upanju petdeset let starejšega Thea Waldingerja (1903–1992) in kljub globalizaciji in evropeizaciji v delu z naslovom *Zwischen Ottakring und Chicago* – to sta kraja, kjer je Waldinger živel – nazorno opisal nekoga, ki je sicer kot “razseljena oseba” v sebi trajno negoval občutek domovinskosti in hkrati sanjal o svetu brez izkoriščanja.

Tako Karl-Markus Gauß v *Evropski abecedi* ugotavlja: “Tistega čustvenega, kar skriva domovina, ni najti niti v marcialnosti očetnjave niti v stvarnosti rojstnega kraja ali državljanstva. Domovina je bila namreč pred očetnjavo, in o njej se ne razmišlja v etastičnih kategorijah in se je ne doživlja kot praznik države. To, da v nemščini imamo domovino, medtem ko v drugih evropskih jezikih govorimo večinoma o očetnjavah ali rojstnih deželah, je nekatere kritike nemške narave zavedlo k misli, da je domovina z vsemi svojimi prepadi na splošno nekaj specifično nemškega. Medtem ko v Nemčiji hrepenenje po domovini nepotešeno pritiska, pa se ljudje drugod, kar je čisto jezikovna sreča, že davno prerasli ozkost in domačnost.”¹¹ Ej, imamo jo na srečo tudi v slovenščini, moram odvrniti Gaußu, ki se zaveda, da kljub vsej zlorabi tega, kar je domovina – le česa v naši zgodovini ljudje nismo zlorabili –, in zdajšnjim trditvam mnogih, da civilizirani ljudje ne bi smeli negovati več potrebe po domovini, skratka kljub temu, da eni domovino hvalijo drugi zavračajo, ostaja nesporno tole: “Tisti, ki jo hvalijo kot notranjo človeško srečo, in oni, ki jo zametujejo kot nekaj odvečnega, si sicer niso edini, kako naj bi jo ocenjevali, vendar pa so enotni v tem, kaj naj bi domnevno bila: idila domačega prostora, kjer ne veje prepah zgodovine, pač pa vlada mir in varnost preglednega kraja, ki ga sprememba ne doseže, ki pa mu, če ga kljub vsemu doleti, ne more do živega – nespremenjena, toda ne v mrazu otrpla podoba otroštva.”¹²

Da je hrepenenje po domovini nepotešeno pritiskalo, potrjuje tudi nemški filozof Theodor W. Adorno (1903–1969), ko že skoraj ganljivo priznava, kako zelo je iz Amerike želel nazaj domov, v Nemčijo, svoj rodni Frankfurt, in je o tem leta 1962 povedal: “Enostavno sem se želel vrniti tja, kjer sem imel otroštvo, na koncu iz občutka, da to, kar v življenju udejanjimo, ni kaj prida drugega kot poskus, ujeti preobraženo otroštvo. Nevarnosti in težavnosti svoje odločitve nisem podcenjeval, vendar je do dandanes nisem obžaloval.”¹³

¹⁰Prav tam, str. 36–37.

¹¹Prav tam, str. 32.

¹²Prav tam, str. 33.

¹³Wolfram Schütte (ur.): *Adorno in Frankfurt*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2003, str. 154.

Vemo, da se je vrnil in tam živel in deloval vse do svoje nenadne smrti leta 1969. Domovina je torej varnost, toplina, toda za mnoge tudi "groza davečega objema preživelega", kajti, kot je zapisal Gauß, domovina "ne zagotavlja nikaršne popustljivosti"¹⁴ in uporniški Kocbek je to moral skusiti na svoji koži.

Njegovo bivanje, ki se je odreklo kolikostnemu vrednotenju, je najprej prepričanje v bivanje, ki izhaja iz samobitnosti, h kateri po njegovem spada tudi to, da je rojstvo močnejše in vztrajnejše od smrti. Toda domovina zanj je in trajno ostaja domovanje v svetu, in nikdar se mu ni odrekel ali tega občutja zatajil. Srečo tega bivanja je izrazil Kocbek s temle: "Zato sem še vedno prepričan o resnici, ki sem jo dognal tik pred vojno in jo takrat povedal na glas: najlepše je živeti sredi malega naroda, najsrečnejša je mala domovina."¹⁵ Ta predvojni zapis iz leta 1939 je podkrepil z mislimi francoskega filozofa Henrija Bergsona, "da je najnaravnejša človekova domovina po svojem obsegu majhna dežela, le taka daje človeku najsrečnejši občutek".¹⁶ Zato Kocbek na tem mestu nadaljuje s tole ugotovitvijo: "In res govori zgodovinska izkušnja, da je življenje v majhni državi ali narodu kljub nevarnostim bolj človeško od življenja v velikih državah in narodih. Četudi je velika država povprečno bogatejša od majhne, je povprečna zadovoljnost v majhni državi večja od tiste v veliki. Življenje je v majhni domovini na vseh stopnjah stvarnejše in osebnije. Občutje v majhni domovini je prijetnejše v narodnem, gospodarskem, kulturnem in moralnem oziru."¹⁷

To srečo, da pripada malemu narodu, je še med vojno doživljal kot "vzgib tistega nadčloveškega primikovanja in zbliževanja" nas, Slovencev, kot naroda, ki je pozabljal na vse kar nas je ločevalo in razdvajalo, in Kocbek je to občutil v sebi kot "najlepše razodetje slovenske človečnosti".¹⁸ Iz te moralne in družbene posebnosti izhaja vrednost človečnosti, ki "ni bila v nekakšnem poplemenitem slogaštvu, temveč v priznavanju nazorskega pluralizma, usmerjenega v enotno slovensko bit. Slovenci smo leta 1941 prvič v zgodovini fizično doživeli enotnost svojega narodnega telesa, hkrati pa smo – manj jasno sicer, zato pa tembolj pretresljivo – začutili privlačnost razvojnega središča, ki leži v prihodnosti in vse dele človeštva vedno bolj zbližujejo med seboj. Zato čutim

¹⁴Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, str. 34.

¹⁵Edvard Kocbek: *Drugi poveljni pariški dnevnik*, nav. iz ZD VIII, str. 201.

¹⁶Edvard Kocbek: *Mali in veliki narodi*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 91.

¹⁷Prav tam.

¹⁸Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, Mohorjeva družba, Celje 1964, str. 18. V uvodnem pojasnilu na str. 4 beremo, da gre za objavo besedila dveh poglavij iz njegovega partizanskega dnevnika *Listina*, ki je bil objavljen leta 1967 in pomeni tematsko nadaljevanje *Tovarišije*. Podnaslov Slovenskega poslanstva se glasi *Dnevnik s poti v Jajce 1943*. Gl. še *Opombe k Listini* (Drugi del) v Edvard Kocbek (ur. Andrej Inkret): *Zbrano delo*, VII. drugi del, DZS, Ljubljana 2000, str. 687.

v sebi vedno močnejše delovanje vesoljne konvergentne sile, vedno bolj zanosno me povezuje z napredujočim središčem sveta.”¹⁹ Še pred tem že leta 1938 Kocbek iz tragičnega razhajanja slovenskega človeka s stvarnostjo, predvsem z življenjem, kar pomeni razkoraka med človekovim osebnim zadržanjem in stvarnostjo, poziva k temu, da bi Slovenci “zaupali v življenje in si ustvarili svetlo razmerje do njega”.²⁰

To, kar spada k *metafiziki slovenstva* in pomeni že nekakšen razvit čut za orientacijo v svetu in življenju, je ravno *svetlo razmerje do življenja*, da sploh preživimo in obstanemo v zgodovini, zato tale, že pred vojno odločno izrečeni sklep: “Dokler ne bomo z obema nogama stali zaupljivo na tej zemlji, zakoreninjeni v svoji resničnosti, ne bomo obvladali sil tega sveta. Ne kot osebe ne kot narod ne pridemo do svojega smisla, če se z vsemi svojimi tipalkami ne razrastemo široko v svojem življenjskem prostoru.”²¹ Kot kakšen filozof življenja nam Kocbek domala svetuje, da ohranjajmo vero v življenje, in pri opisu njegove metafizike slovenstva velja za začetek omeniti dvoje: to, da najprej izhaja iz *nujnosti življenja*, in drugič izrazito iz *človekove svobode*. Z življenjem je treba stopiti v kar se da tesno, celo “v intimno razmerje” zato, da se izognemo občutku ujetosti in manjvrednosti, da ne živimo kot nezakonski otroci, ki življenje sicer občutijo, ne morejo pa dojeti njegovega smisla. Usodo je treba vzeti v svoje roke, kajti dejstvo, je, da je “stoletno pomanjkanje politične svobode slovenskemu človeku onemogočilo suvereno osebno življenje, tisto dokončno sproščeno, ki človekovemu dejanju podeli življenjsko rodovitnost.”²² Ni človečnosti onkraj življenja, je ena temeljnih Kocbekovih deviz, kot spada k njegovi drži to, da več človečnosti pomeni vedno večjo življenjskost.

Vpotegnjenost in intenziviranje življenja sta predpogoj, da sploh stopimo v zgodovino in pridobivamo moč stvariteljske odgovornosti, in to je pričakoval tudi od slovenskih izobražencev, teh, ki so odgovorni za duhovno kulturo, še posebej. Zato leta 1938, ko je čas že zelo spolitiziran, opozarja na nujnost, da ostajamo povezani s časom – sam uporablja izraz *časnost* – in položimo temelje za uspešno slovenstvo. “Kadar bo človek v Slovencu premagal svojo svetobežnost in prerastel bojazen z junaštvom, bodo družbene, kulturne in politične dolžnosti postale ponosne pravice neugonobljivih ljudi. Slovenec mora postati predvsem notranji silak. Hočemo suverenega slovenskega človeka, ki mu bo notranja svoboda pogoj zunanje in zunanja svoboda plačilo notranje.

¹⁹Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, str. 18.

²⁰Edvard Kocbek: *Slovenski človek*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 66.

²¹Prav tam, str 66-67.

²²Prav tam, str. 65.

Kadar pa so suvereni njegovi člani, je slej ko prej suveren tudi narod sam. In četudi ga stiskajo še taka nasilja, ga ne bodo nikdar oslabila ali uničila.”²³ Z osebnim angažmajem in pisanjem se je v svojem času odločil za junaški prevzem usode slovenstva in pri tem čutil potrebo, da jasno in enoznačno pove, da noče biti zraven pri nastajanju kakšnega enostransko naravnega gibanja, želi biti daleč od vsakršne ločitve duhov, želi pa biti s tistimi, ki jih povezuje vera v človekovo dostojanstvo.

Zvest temu realizmu opozarja, “da se ne smemo zateči ne v hiliazem idej ne v absolutnost snovnih činitelev, ampak v osebo, ki je središče človeške resničnosti. Človek kot oseba je na koncu koncev najvišji ostvarjeni smisel in njegovo osebno življenje je poglavitno torišče življenjskih odločanj.”²⁴ Tu je treba dodati, da je človek oseba takrat, ko je nosilec vrednot in v skladu z vrednotami tudi deluje, kar poudarjata tako personalistična smer kot filozofija življenja. Sama vrednota (arete) je nerazvezljiv spoj, konjunkcija med idejo (vednostjo) in delovanjem. Skratka, delujem na podlagi določene vednosti in pri tem vztrajam na doslednem sovpadanju med tem, kar vem in kako delujem. Nisem v praksi eno in nekaj povsem drugega s svojo pripadnostjo teoriji, ideji oziroma nazoru. Človek, ki tako držo premore – ki je med drugim tudi sokratovska – je odličnik, dobesedno aristokrat. Vemo, da je Kocbek imel personalizem zelo rad, se z njim poistovetil, tako da po tej plati lahko govorimo o njem kot o slovenskem personalistu in hkrati filozofu življenja.²⁵

Kot narod smo to, kar smo skozi zgodovino postali, in ta nam v primerjavi z drugimi ni bila naklonjena. Kako obstati in preživeti, je bila naša stalnica. Med vojno se Kocbek sprašuje o možnostih, da se stvari enkrat že spremenijo, na boljše, nam v prid. Toda zaveda se, da smo razvili značajske poteze, ki niso spodbudne, zato o slovenskem človeku zapiše: “Dolga stoletja je neprestano buden in napet, noč in dan straži, da obrani sebe in svoje; posledice so bile neogibne, nagonsko nezaupen in zavestno previden je razvil interesno prizadetost in vzročno razvidnost; v nenehni, zvečine drobnjakarski obrambi je postal konservativno navezan na majhno, sramežljivo domačnost, na čim ožjo zamejenost; vse, kar imamo ali smo dosegli, smo na tak način iztrgali iz kaosa narave ali iz žrela sovražnih sil; že dolgo nismo več veselo gonska, sproščena in neprizadeta bitja; nasprotno, zaradi svojega refleksivnega in konservativnega reševanja smo se zapletli v nevarne sublimacije, v preračunanosti in koristi;

²³Prav tam, str. 67.

²⁴Prav tam.

²⁵Več o odnosu Kocbeka do filozofije življenja gl. članek Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekova etika življenja*, 2000, Ljubljana 2005, št. 174–176, str. 155–182.

vedno bolj smo se zatekali v svet vrednot, idej in kvalitet, in vedno manj smo verovali v enotnost in skladnost življenja.”²⁶ Ostaja seveda vprašanje, kaj nam je želel dopovedati s to svojo ugotovitvijo o *enotnosti in skladnosti življenja*, recimo, kako ju doseči in s čim. Vendar je trenutek, v katerem sprašujem, čas zaznamovan z globalizacijo in Združeno Evropo in marsikdo je “v prazničnem deliriju velikoevropejstva”.²⁷

Tudi Kocbek je v svojem času od Evrope precej pričakoval in v članku *Mali in veliki narodi* (Dejanje, september 1939) izrazil zaupanje v prihodnost tako malih kot velikih narodov znotraj – kakor jo takrat sam imenuje – federativne ureditve Evrope. Ta naj bi se po njegovem takratnem uvidu kot nova Evropa odrekla totalitarni državni tvorbi na podlagi znamenja sile, kjer se “spajajo v ljubosumno mitično enoto zemlja, človek, kapital, duh in kri”.²⁸ Vizija sveta, ki ga je imel Kocbek pred očmi je bil počlovečeni prostor, ki bi tudi nam, Slovencem, kot majhnemu narodu dajal priznanje, in pred slabimi sedemdesetimi leti je izrazil tole pričanje in hkrati upanje: “Nova Evropa se mora zgraditi pod znamenjem celotnega, osebnega človeka, njemu morajo služiti državni stroj, gospodarski red in duhovne vrednote. Vse, kar je, mora pomagati k človekovi osebni dopolnitvi.”²⁹ Njegova takratna pričakovanja niso majhna in verjel je, še bolj pa pričakoval, da bo Evropa zmožna urediti svojo ekonomijo “v velikih, naravnih kompleksih, ki ne bodo nujno povezani niti z državami niti z anonimnimi družbami, in kadar bo nastal v njej nov politični red, ki se bo spojil s človekovim osebnim smislom, takrat bodo zaživel mali narodi v svoji izredni vrednosti.”³⁰ Bodo ali bomo zares?

Tu danes, ko še vedno beremo Kocbekova dela in že po stoti obletnici njegovega rojstva, ne moremo mimo krutega vprašanja, ali je zdajšnja Združena Evropa blizu idealu, v katerega je verjel on sam. Gre namreč za ideal, ki spada k njegovemu pojmovanju smisla *metafizike slovenstva*, toda realnost današnje Evrope je med drugim taka, da si povsem upravičeno postavljamo vprašanje, mar ni ta Evropa, ki nastaja in v kateri smo že, po nekem sicer nerazumljivem scenariju združevanje na podlagi velikega kapitala – če je tako, potem vemo, kam pelje takšna razvojna logika kapitala. Vsekakor v nič obetavnega, in ker smo še, gledano v zdajšnjih najširših svetovnih okvirih, hkrati v času globalizacije, to pomeni, da gre za prevlado ekonomije v svetu, ta svetovnotržna metafizika pa globalizacijo spreminja v nekaj

²⁶Edvard Kocbek: *Slovensko poslanstvo*, str. 85.

²⁷Karl-Markus Gauß: *Evropska abeceda*, str. 120.

²⁸Edvard Kocbek: *Mali in veliki narodi*, nav. iz *Svoboda in nujnost*, str. 91.

²⁹Prav tam.

³⁰Prav tam.

zelo negativnega, v globalizem.³¹ V njem ni prostora za kaj solidarnostnega, kajti zakoni ekonomije se obnašajo do malih narodov zelo netolerantno in represivno.

Se bo Evropi uspelo uspešno iztrgati diktatu ekonomije, celo premoči ekonomije nad politiko – na nas je, da opazujemo. In morda je tu vsaj malo upanja, da so razmere kljub vsemu še alternativne in večznačne.

::DOMOVINA – ČLOVEKOVA SAMOBIT

Kocbek doživlja svoje slovenstvo na potovanjih po evropskih državah, celo stopnjuje se. Kot popotnik poroča o svojem domoljubju, evropejstvo je ves čas navzoče, posredno sicer, vendar nas spremlja na vseh njegovih potovanjih in vračanjih. Njegovi potopisi se omejujejo na Evropo, znotraj nje seveda najprej doživlja svoje slovenstvo, ki je njegov dom, najbolj pristno domovanje in najbolj naravna izhodiščna vez z življenjem in s celotnim kozmosom.

Na poti v Assisi v Italiji poleti leta 1925 se mu je pridružil Pino Mlakar in vtise s tega potovanja je Kocbek strnil v zapis *Domovina*; tekst je bil objavljen naslednje leto. Na meji z Italijo svoje doživljanje domovine opisuje s prijetno in sugestivno melanholijo: "Domovina je sladka: Tegob tegoba. Mehko naročje. Ležišče rož. Hladen požirek. Preroška žalost v očeh. Moja skrivnost. Dolgo je zorelo v meni to sveto znamenje, danes je pognalo cvet. Ah, ti slovensko razpoloženje, zakaj tako opojno dehtiš?"³² Mladi bogoslovec ob koncu prvega letnika svojega študija v Mariboru začuti, da ima domovino, in to sproža v njem pesniško in praznično razpoloženje, ko se pogovarja z ljudmi tako daleč od svoje domovine, vidi da tamkajšnji človek ne more nikogar od nas sovražiti. Vse rado živi in ob pogledu na kaj lepega vsakemu od nas s podobnim žarom zasvetijo oči, kot da bi iz človeka planilo samó človeku lastno priznavanje in spoštovanje življenja.

Tudi sredi Apeninov Kocbek začuti takšno občutenje življenja, predvsem veselje do bivanja, ki ga uteleša zavest o domovini, ki je, ter trajno čaka in ga pričakuje. Na obali gleda dekle v modrem in ob njej doume večno, nemirno hrepenenje mladosti. Svet njegovih sanj in doživljanj ter stvarnost, v kateri se giblje, sta eno, njegov eksodus notranjosti in potovanje skozi zunanji svet ne dopuščata jasnih in ostrih meja. Vse je nekje na meji, pregreto s sanjami, ki si jih upa na glas izgovarjati in zapisovati. In ko je prišel trenutek odhoda, se

³¹Ulrich Beck: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1998.

³²Edvard Kocbek: *Domovina*, nav. iz ZD VIII, str. 344.

je zemlja začela premikati vedno hitreje – domov gre, in potopis je sklenjen s temle zapisom: “In zdaj sva spet pri Tebi. Domovina –.”³³

Potreba po domovini je morda že nekakšna naravno nujna prvobitnost in vsaj Kocbek nas prepričuje, da gre celo za *človekovo samobit*. Želel je obvladovati konkretnost in spontano je čutil odpor do abstraktnosti, ki so neživljenjske in uperjene proti življenju. Od človeka in ljudi je pričakoval *darežljivost*, te pa ni, če se življenje mora ukloniti kakemu univerzalizmu, in žal smo jim bili Slovenci vedno preveč naklonjeni, zato v prispevku *Tujstvo* s podnaslovom *Odlomki iz nemškega dnevnika* iz leta 1969 ugotavlja: “Nekritično razumljeni in prevzeti univerzalizmi so nam zakrivali in preprečevali temeljne in pozicijske oblike učlovečevanja, ker so z irealno strastjo hranili v nas večvrednostna slepila, ki naj bi z njimi nadomestili svojo majhnost, izpostavljenost, negotovost. Vse te hipoteze pa so ustvarjale v nas veliko hujše posledice, kajti realno negotovost so zamenjale z irealno negotovostjo, nevarnosti so postale neoprijemljive, napor z vidnim je postal boj z mlino na veter. Zato ponavljam: drama slovenske zavesti je v neprenehnem podleganju slovenske specifičnosti univerzalizmom, ki v sedanjem stadiju človeškega razvoja nujno nastopajo kot orodje močnejšega, tistega, ki ga je doslej še vsaka sila spravila v skušnjava nasilja. V sleherni premišljeni in suvereni odločitvi moramo Slovenci biti in ostati izraz svoje bitne kohezije, kajti izkušnja kar naprej pravi: slovenstvo je toliko kakor človeškost.”³⁴ In ravno ta človeškost ga je ogromno stala, ko je skušal pojasniti, v čem sploh je, in še bolj, kako nam je dosegljiva, še posebej ko smo kot narod upornikov vzeli usodo v svoje roke.

Kocbek nam pove, da človek postane upornik takrat, ko se spopade z usodo, in jo želi pokončati, ker je krivična. Uporništvo je nekaj povsem prvobitnega, povezano z naravo in njenim dogajanjem, ter hkrati človeško hotenje preseči omejenost, krutost, celo brezupnost vseh danosti, kot je to bilo v vojni in še pred tem v naši zgodovini. S tem, kar je Kocbek imenoval razvit “kozmični čut”,³⁵ nam pojasnjuje, da je uporništvo najprej in docela naravno občutenje življenja, ki je in trajno ostaja pravica do življenja in obstoja majhnega naroda in vsakega posameznika v njem.

Ostati prizemljen, negovati onaravljen odnos do sebe in sveta, tudi v tem smislu, da etika ni človekova proti-narava, je občutek, ki ga spremlja celo sredi najintenzivnejšega povojnega političnega življenja v letu 1945. V njegovem *Dnevniku* iz tega obdobja dobimo zapise, ki govorijo o “monumentalni

³³Prav tam, str. 355.

³⁴Edvard Kocbek: *Nezbrana potopisna proza, Tujstvo – odlomki iz nemškega dnevnika*, nav. iz ZD VIII, str. 339–340.

³⁵Edvard Kocbek: *Tovarišija*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1972, str. 238.

veličini življenja, sveta in človeka”, in ko ugotavlja, da se preveč vdaja skrbi in zaskrbljenosti, ki jo prinaša vsakdanjost, čuti, da v njem nekako pohaja moč kozmičnega čuta, kajti premalo se odpira naravi, kozmosu “in vsemu, kar sem nekoč imenoval poševne nenadnosti”,³⁶ v njem se oglašča poetizacija sveta, občutenje, ki je pri njem tako zelo močno, da obžaluje, ker ga je preveč okupirala politizacija. Njegova miselna naravnost je do skrajnosti povezana s konkretnostjo in ta čut ga vedno varuje pred politiko in mu v bistvu preprečuje, da bi postal poklicni politik. S svojo etiko življenja pa uspe prebrati politično nastrojenost in danes, že po izteku socializma, osupnemo nad njegovo oceno, ki jo je zapisal 3. septembra leta 1945 s katero je podal tole kritično ugotovitev: “Vedno bolj sem zaskrbljen nad hitrostjo in grobstvo, s katero partija – od Tita navzdol – gradi novo, centralizirano Jugoslavijo. Imam občutek, da se slovenski narodni program ne bo izpolnil niti po zemljepisnem edinstvu niti po politični suverenosti in gospodarski neodvisnosti.”³⁷ Žal mu ni bilo dano, da bi doživel sesutje nečesa, kar po njegovi presoji že na samem začetku ni bilo obetavno. Vizionar torej, ki je najprej znal brati iz konkretnosti same – ničesar drugega.

Kocbekova usoda poeta izbruhne kot protest proti zasvojenosti s politiko, in ta zasvojenost očitno izhaja iz univerzalizmov in njegovo uporništvu, ki se kaže tudi kot skrb za slovenstvo, ne more molčati. O kakšni *etiki molka* pri Kocbeku ne moremo govoriti. Kaj so posledice univerzalizmov, je doumel že pred vojno in v članku *Slovensci in politika*, ko je analiziral posledice premoči univerzalizmov v naši zavesti nad zgodovinskim položajem, zato je moral zapisati: “Univerzalizem pomeni abstraktno, netvorno razširjanje razumske in čustvene vednosti, določen zgodovinski položaj pa pomeni dejansko in tvorno sproščevanje celotnega življenjskega občutja.”³⁸

Kako blizu ali daleč temu sta dva univerzalizma sedanjosti, samo še nedavni kot “bratstvo i jedinstvo” in trenutno zdajšnji v podobi Združene Evrope in povrhu globalizacijsko usmerjeni? Kocbek je pričakoval, da v sebi premagamo “idejno statiko in moralistično vezanost ter proti njima postavimo življenjsko odprtost in zgodovinsko sproščenost kot pravi pogoj zdrave človekove narave in zavesti”.³⁹ Tako narava kot zgodovina sta prostor boja za človekovo veličino, med vojno je v *Tovarišiji* še posebej izpostavil pomen zgodovine,

³⁶Edvard Kocbek: *Dnevnik 1945* (ur. Mihael Glavan), Cankarjeva založba, Ljubljana 1991, str. 31. Izdajatelj Kocbekove zapuščine nam že na ovitku knjižice *Dnevnik 1945* deklarativno jamči tole: “V njegovih dnevnikih od septembra do konca leta 1945 ni nič dodanega, nič izpuščenega, nič spremenjenega.” Skratka, gre za zgodovinsko verodostojnost.

³⁷Prav tam, str. 25.

³⁸Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 97.

³⁹Prav tam, str. 96.

kajti človek se “edino v njej more razviti, v njej more doživeti vrednote, v njej more odkriti naravo, sebe, vesolje in prihodnost. Edino v njej more odkriti pot v večnost.”⁴⁰

Leta 1963 priznava, da je bila naša nesreča v tem, ker “si svoje človeškosti nikoli v zgodovini nismo mogli zdravo uresničiti in se zemeljsko uravnotežiti”.⁴¹ Toda Kocbek je hkrati vizionar, ki je skušal s svojimi nazori slovenstvu posredovati tudi kaj spodbudnega, zato nas glasno opozarja, česa ne smemo več početi in kaj bi veljalo za naš obstoj negovati oziroma upoštevati. Tukaj zelo izstopajo njegova razmišljanja o našem jeziku, ki nam mora biti in ostati vir samozavesti in samobitnosti, zato pove: “Vsak narod se mora prej ali slej tako poistiti s svojim jezikom, da mu postane nezamenljiv in kongenialen izraz, njegova najintimnejša resnica, njegova narava.”⁴² Še odločnejši je s trditvijo, da jezik nikoli ni “sredstvo do cilja, ampak del človekove samobiti. Jezika se naučimo hkrati s svojim počlovečevanjem.”⁴³ Zato po Kocbeku k *metafiziki slovenstva* – in metafiziko bi v tem kontekstu opisala kot pot do duše in duha dobe – spada etika jezikovne izraznosti, kajti jezik je “izraz medčloveškega razmerja”. Vsaka izrečena beseda je “tudi pozivanje”, obračam se “na bližnjika”,⁴⁴ govor je zato medčloveški prostor, in ta prostor Kocbek imenuje z izrazom domačija, ki je mnogo več od geografskega in tradicionalnega področja. Govoriti svoj, materni jezik je po njegovem isto kot posebno doživljanje sreče, kajti pomeni domačnost. Ta ideal bivanja domovanja je univerzalen zaradi tega, ker Kocbek vse, kar dojema, razume še v svetovnem okviru, tudi krize našega slovenstva sveta ne razume drugače kakor del krize planetarnih razsežnosti. Nobene antropologije ni in ne more biti brez bivanjske, ontološke utemeljitve, in tu je Kocbek tako dosleden, da je vsakemu filozofu zgled.

Biti ali ne biti slovenstva Kocbek povezuje s človekovo zmogljivostjo zavze-manja za cilje, ki mu dajejo ustrezna razvojna merila in prizadevanje, ki gradi na pojmu domovanja ali dobesedno v Kocbekovem jeziku na domačiji. Tako je domačija “več od zemljepisnega in tradicijskega območja, več od družbeno zaokroženega in mednarodnopravnega prostora, domačija je usodno enotna in moralno vredna medčloveška intimnost; je temeljno bitno razpoloženje, ker odpravlja bojazen in poraja zaupanje, ker povezuje sosede in ustvarja pluralizem usode. Domačija je organska prvina človeštva, toplo, varno in srečno zavetje človeku, ki je na daljni poti v planetarno občestvo. Slehernemu svojemu

⁴⁰Edvard Kocbek: *Tovarišija*, str. 247.

⁴¹Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 240.

⁴²Prav tam, str. 236.

⁴³Prav tam, str. 235.

⁴⁴Prav tam, str. 232.

prebivalcu omogoča, da veruje, upa in ljubi v skladu s svojo zmogljivostjo nad zemljo in bližnjikom, da pregledneje doživlja usodo, da laže trpi izgubo resnic preostalega sveta, da se izmiri s tujstvom duha, se stvarneje uresniči in mirneje umre.⁴⁵ Bivati v soglasju sam s seboj, varno, z drugim, bližnjikom in s celim svetom je torej ideal bivanja, ki ne pozna odtujitve. In to srečo je Kocbek izgovarjal samo malo glasneje kakor drugi.

Konkretnost tega občutja strne v tale zapis: "Domačija nas uči, da živimo zgodovino le skozi sebe in skozi svoj izraz, vsako razvojno dobo moramo vzeti scela nase in jo zvesto izživeti, nobene ne smemo le pasivno prenesti ali celo preskočiti, kajti vsaka prinaša resnico, ki mora biti družbeno in moralno zmogljiva. Zvestoba domačiji je torej izrazito tovariška: nihče se ne reši sam, rešujemo se le skupaj. Nihče ne more brez svoje krivde ostati sam v preteklosti in nihče se ne sme sam napotiti v prihodnost. Vsaka subjektivnost se izoblikuje le kot skupno utemeljena objektivnost. Domačija zavrača brezimnost množic in je nezaupljiva do univerzalnih in kozmičnih idej."⁴⁶ Ena sama zavezanost konkretnosti in živemu, živetemu življenju, ki se jima pridružuje ekspanzija upanja v možno odpravo sodobnih odtujitvenih procesov, ki vodijo v brezdomstvo.

Kot narod smo zmožni premagati brezdomstvo in ustvariti vse razmere za domovanje v svetu, in tu je Kocbek dopuščal politična sredstva, čeprav je vedno znova ugotavljal, kako se politika osamosvaja, in namesto da bi bila samo sredstvo, postaja cilj. Toda podobno kot pri Thomasu Mannu⁴⁷ je Kocbekov koncept politike v bistvu etizacija sveta, ki počlovečuje, in poskus, da bi natančno določili meje, do kod seže pri Kocbeku politika, je zgrešen. Da je etika z vsem nad politiko, tudi sredi najbolj političnega angažmaja, je in ostaja trajna drža vseh "kocbekovcev" – izraz, ki ni ravno najboljši, povzemam po Matjažu Kmeclu.⁴⁸ Pri tovrstni politizaciji gre za angažirano človečnost oziroma solidarnost, in kot vidimo, se ta koncept politike pri nas obnavlja, in verjetno bo tukaj vsaj dvoje področij preverjalo našo solidarnostno naravnost. Prva je sociala, druga kultura in morda solidarnostni potencial teh, ki odločajo, še ni pošel kljub naraščajočemu turbokapitalizmu, čeprav ni nikogar, ki bi bil pripravljen priznati, da je "zakotil" kapitalizem. Biti kapital in oblast, hkrati pa uganjati kako levičarsko retoriko, pušča človeka v breznu bivanja tiste brezizhodnosti, ki sicer revnega, lačnega in pretepenega tolaži –

⁴⁵Prav tam, str. 234.

⁴⁶Prav tam, str. 235.

⁴⁷Gl. Thomas Mann: *Kultur und Politik (1939)*, nav. iz *Gesammelte Werke (GW) I–XIII, Reden und Aufsätze 4*, GW XII, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1990, str. 853–861.

⁴⁸Gl. Peter Kovačič Peršin: *Metafizika besede*, Društvo 2000, Ljubljana 2001, str. 212.

ojoj, siromak, kako so te pretepli –, hkrati pa se zaveda, da je storil vse, da je prišlo do neenakosti, ki pretepaajo in bodo še teple.

Ne kaj ima Kocbek ponuditi nam, ampak prej, kaj ima sedanost ponuditi Kocbeku je vprašanje, ko kdo izmed nas tako kot Kocbek analizira dogajanje v zdajšnjem trenutku. Smo mi – in vprašanje je v Kocbekovem duhu – zmožni soočenja z odtujitvenimi procesi v času internetne komunikacije in globalizacije v tem smislu, da bi jih znali presepati in v svetu, ki mora ostati “naša domačija”, zares domovati? Tudi Marxu je oporekal, saj odtujitve ni razložil dovolj človeško: “On je namreč videl v alienaciji premalo ontološkega in preveč sociološkega poudarka.”⁴⁹ Bil je to čas, ko je svet okrog njega dejansko bil zaklinjalec Marxa in oporekati mu je bila stvar nemajhnega napora in korajže. Nihče od nas tega takrat ni zmogel, še manj upal – povejmo in priznajmo naravnost.

Že leta 1940 je Kocbek pisal o našem pomanjkanju čuta za *politiko*, in da ne bo nesporazumov, ta čut seveda ni isto, kot je volja do oblasti in do politične premoči – tipična gesta liberalizma, ki ga bo sesula, če tega ne bo korigiral seveda najprej sam pri sebi. Večkrat omenjeni prispevek *Slovinci in politika* je dejansko zapis o *antropologiji politike*, ki nas kot narod skuša opogumiti, da se enkrat že odpovejmo “prevladi ideološko pojmovane politike nad zgodovinskim pojmovanjem politike”.⁵⁰ Z naivnim optimizmom smo se prepuščali nečemu svetovljanskemu in s prevzemanjem tega, kar je sicer značilno za druge, velike narode razreševali nekaj, kar sploh ni bilo povezano z nami.

Kot da bi nam Kocbekova politična antropologija svetovala, da se najprej naučimo prisluhni svojemu lastnemu življenju in predvsem njegovim potrebam. Kot drugo, kar izhaja iz njegove politične antropologije, je pojmovanje kulture našega naroda, ki je med drugim zaradi naše obsedenosti s svetovljanstvom – po Kocbeku kozmopolitstvu – pripeljal narodovo elito “v novo napako, ko je v želji po tvornosti premočno poudarjala kulturno funkcijo majhnega naroda. Ta napaka ne obstaja toliko v dejanskem težišču naroda v kulturi kot v neki posebni sramežljivi miselnosti, da so majhni narodi določeni pač le za kulturno ustvarjanje, za nenevarne sfere duha, in da jim izrazito narodnopolitično oblikovanje ne pristoji.”⁵¹

V smislu ozaveščanja naše življenjske dinamike, tako prostorsko kot časovno, “mora čimprej stopiti resnična slovenska politična volja”⁵² in ravno ta volja sodi k naši, metafizični utemeljitvi slovenstva. Je takšna volja ta trenutek

⁴⁹Edvard Kocbek: *Dnevnik 1945*, str. 37.

⁵⁰Edvard Kocbek: *Svoboda in nujnost*, str. 97.

⁵¹Prav tam, str. 97–98.

⁵²Prav tam, str. 98.

prepoznavna – recimo, da jo dopuščamo, kljub strankarski razcepljenosti? Eden izmed prepoznavnih znakov takšne volje bi bil razvit solidarnostni čut, ki krepi voljo življenja v vseh ljudeh – boj za zgolj preživetje nas sooča s situacijo, ki je nekako že zunaj tega, kar je predvideval Kocbek s svojimi upanjem v napredek. Četudi se je marsikaj načrtovanega sesulo, slogan, da je šlo za upanje, ki se ni nikdar zgodilo, ne more zavreči solidarnostnega čuta kot izrazito etičnega naboja znotraj politične volje, ki se mora zavedati, da politika ni sama sebi namen, da končno ni cilj, ampak samo sredstvo – toda žal nam ta cilj ni več tako transparenten, kot je to bilo v Kocbekovi generaciji.

Morda nas bo sprotno določanje ciljev vsaj deloma razbremenilo preteklosti, ki ostaja na neki način trajna, premakljiva pa samo toliko, kolikor skušamo preteklo jemati iz prihodnjega in ne obratno; s pomočjo filozofa Ernsta Blocha je pri nas med prvimi na to opozoril ravno Kocbek. V svetu, v katerem domujemo, v duhu Kocbekove države zgodovina opozarja, da človek mora ostati avtonomen, svoboden in neodvisen, morda s kančkom upanja, da je tudi to pot, kako postajamo zgodovinski, in vsaj junakom v novelah, zbranih v delu *Strah in pogum*, je takšno možnost izrecno dopuščal.

Kulturno in politično nista usoda in prisila, ampak sta, kot je poudarjal Kocbek, samo izbira in zavestna odločitev, toda tako zelo konkretna, da vsem pač ne moreš biti všeč, in Kocbekov življenjski opus to dejstvo prepričljivo dokazuje. Časi pred nami verjetno ne bodo poznali takih izbir in odločitev, kot jih je medvojna generacija. Če bo nam uspelo negovati in ohranjati kozmični čut in prvinskost občutenja življenja, kar je s svojo življenjsko filozofijo dojemal in o čemer je razmišljal Kocbek, pa je nekaj, kar velja upoštevati, saj gre za to, na kar je Kocbek izrecno opozarjal, namreč za *svetost življenja*.⁵³ Bistvo te svetosti je v ohranjanju življenja in vse svetovne biti. Kozmični čut je zdaj transparenten in razumljiv, tako kot tudi naša pravica, da v tem tako kratkem življenju domujemo; takšne svetosti bivanja pa ne velja zapraviti.

Toda izzivi, ki so pred nami, niso spodbudni, kajti, če sprejemem tezo, da so prejšnji časi bili zaznamovani s premočjo in celo diktaturo ideologije, smo zdaj že pod diktaturo kapitala. Še izrazje se menjava: ne več socialna država, ampak država kapitala. Vsak dan bolj in samo še kakšni spretni politični modrosti bi (bo) morda uspelo, da služenje kapitalu ne bi bilo skrajno.

⁵³Gl. še Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekova etika življenja*, Globoko zgoraj – Zbornik o Edvardu Kocbeku (ur. Peter Kovačič – Peršin), 2000, št. 174–176, Ljubljana 2005, str. 155–182. Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekov jezik domotožja* (1. del), Znamenje, št. 5–6, Petrovče 2005, str. 3–12. In Cvetka Hedžet Tóth: *Kocbekov jezik domotožja* (2. del), Znamenje, št. 1–2, Petrovče 2007, str. 12–23.